

Diemut Meyer, een Duitse kijk op de vrouw- en geloofsbeweging (1995)

Sieth Delhaas

Mara, tijdschrift voor feminisme en theologie, maart 1995

Voor buitenlandse theologen is de Nederlandse vrouw- en geloofsbeweging een opmerkelijk verschijnsel. De Duitse *Diemut Meyer* deed als afsluiting van haar predikantsopleiding een onderzoek naar deze beweging. Ze ging op zoek naar 'elementen van alternatieve kerkconcepten', zoals de titel van haar scriptie luidt. Nieuwsgierig geworden naar dit buitenlands perspectief nodigde Mara haar uit voor een gesprek.

Diemut Meyer heeft niet alleen van over de grens naar de Nederlandse beweging gekeken. Gedurende haar vicariaat – een tweeënhalf jaar durende predikantsopleiding van de Evangelische Kirche – heeft ze, onder leiding van theologe en vormingswerkster Martina Heinrichs, een periode op Kerk en Wereld te Driebergen gewerkt aan de voorbereidingen van de Europese Vrouwensynode (EWS). Enkele jaren daarvoor deed ze aan de Nijmeegse universiteit een onderzoek naar Anna Maria van Schurman.



Tijdens de periode in Driebergen schreef ze haar scriptie *Elementen van alternatieve kerkconcepten – een exemplarische studie van de oecumenische vrouw- en geloofsbeweging in Nederland*. Haar examencommissie, het bestuur van de Berlijnse kerk, keurde deze titel af en bedong een andere naam. Het werd: 'Ekklesiologische Konsequenzen aus dem Beispiel der ökumenischen Frauenbewegung in den Niederlanden'.

Een gesprek over ervaringen in Nederland en Duitsland.

Je spreekt in je scriptie vaak over de vrouw- en geloofsbeweging als een netwerk. Je zegt dat de beweging steeds meer gaat in de richting van 'Vernetzung' en eigenlijk 'nicht selbstverständlich besteht'. Heb jij zelf vragen bij het netwerk als organisatievorm?

Ik heb geprobeerd de voor- en nadelen ervan aan te geven. In een netwerk gaat het om het nut dat groepen of personen van elkaar hebben. Tijdens de tweede Vrouwensynode zijn bijvoorbeeld het netwerk *Verkeerd Verbonden* – een verband van lesbische vrouwen in de kerken -, en de Werkgroep *kerkvrouwen/bijstandsvrouwen* een tijdelijke coalitie aangegaan. Als verschillende groepen samen eenzelfde doel hebben, kunnen ze tijdelijk tamelijk gericht samenwerken. Dat is een voordeel. Aan de andere kant is het toch een nadeel dat het netwerk verzwakt als een contact uit een netwerk stapt. Dat kan de continuïteit van het werk schaden of in gevaar brengen.

Past het beeld van een netwerk binnen feministisch-theologische begrippen?

Ja, ik vind dat terug in het leerlingschap van gelijken, dat ervan uitgaat dat vrouwen tot subject gehoord worden, dat alle vrouwen hun stem mogen inbrengen. Dat begrip correleert met het netwerk als een organisatievorm dat idealiter rekening houdt met machtsverhoudingen tussen vrouwen. Uitgangspunt is immers dat er geen centraal bureau of steunpunt is, maar dat je als kleine feministische basisgemeente steeds opnieuw met elkaar in gesprek moet gaan, zoals dat in het oer-christendom gebeurde. Daar heb je ook van die basisgemeenten gehad. In zoverre is het netwerk wel een begrip dat op een theologisch concept terug te voeren is.

In hoeverre niet?

De gemeenten in het oer-christendom hebben het *Rijk van God* op heel korte termijn voor ogen gehad. Het vrouwen-netwerk is niet op die korte termijn gericht. Als de vrouw-en-geloofbeweging een stevige beweging wil zijn, een beweging die zich ook naar buiten toe kan presenteren, dan moet je je wel afvragen wie dat gaat doen en hoe men dat wil aanpakken.

Ik denk bijvoorbeeld aan externe presentatie tegenover de kerken en tegenover de financiële bronnen. Wie is aanspreekbaar? Wie bepaalt hoe de beweging zich opstelt?

Dat stuk van de vrouw- en geloofbeweging vind ik een zwakte. Ik heb tijdens mijn onderzoek ook geen enkele plek gevonden waar de discussie over verborgen hiërarchie aan de orde was. Ook niet over de hiërarchie tussen vrouwen die betaalde banen hebben binnen de beweging of namens de kerken, en vrouwen die onbetaald werk doen of op persoonlijke noemer bij de beweging zijn betrokken.

Als ik eerlijk ben dan heb ik moeten constateren dat het netwerk vrouw-kerk-beleid dat heel veel coördineerde, bezig was af te brokkelen. Ik begreep dat er problemen waren over de voortgang van de beweging.

Je stelt in je scriptie dat de vrouw- en geloofbeweging meer bezig is met maatschappijkritiek dan de Duitse kerkelijke vrouwenbeweging. Nu is dat moeilijk met elkaar te vergelijken omdat het om twee heel verschillende bewegingen gaat. Kun je dat toelichten?

Ik vind dat de seculiere vrouwenbeweging in Nederland en de vrouw-en-geloofbeweging elkaar in thema's meer beïnvloeden dan in Duitsland. Die bewering heb ik vooral opgehangen aan de discussie over abortus. Ook de seculiere beweging in Duitsland discussieert over dat thema, terwijl de Duitse kerkelijke vrouwen daar heel voorzichtig mee zijn en er weinig duidelijke uitspraken over hebben gedaan. In Nederland zie je dat het thema incest door de seculiere vrouwenbeweging is opgepakt, dat de vrouw-en-geloofbeweging daar ook mee bezig is en dat het bediscussieerd wordt in kerkelijke kringen.

Nu zijn dit thema's die verbonden zijn met seksualiteit en het vrouwelijk lichaam, maar als jij spreekt over cultuurkritiek waarop de vrouw-en- geloofbeweging zou zijn gebaseerd (je citeert Halkes), dan komen er heel andere onderwerpen ter sprake. Armoede bijvoorbeeld, vrede, arbeid, en economische zelfstandigheid, die moet leiden tot een menselijker samenleving. In hoeverre heb je die thema's teruggevonden binnen de vrouw- en geloofbeweging?

Die heb ik zeker teruggevonden binnen al die verschillende werkgroepen, maar in de scripties die ik heb gelezen ging het er vooral om de kerken uit te dagen tot een stellingname over thema's als bijstandsvrouwen en armoede.

Ik heb zelden theoretische concepten gevonden over arbeid van vrouwen en over de vraag hoe vrouwen economisch onafhankelijk kunnen zijn. Voor mij als Duitse was het toch heel interessant om een netwerk als *Verkeerd Verbonden* tegen te komen. Thema's als godsdienst en incest en zwarte theologie. Thema's die bij ons in de kerken zelden op tafel komen. In die zin vond ik, vergeleken met de Duitse kerkelijke vrouwenbeweging, de vrouw-en-geloofbeweging zeker niet achterlopen bij de seculiere vrouwenbeweging.

Uit de titel die het bestuur van de Berlijnse Kerk voor je scriptie heeft bedongen, zou je kunnen afleiden dat die kerk uit jouw onderzoek gelijk consequenties voor de gevestigde kerken wil trekken.

Ja, dat vind ik juist heel interessant. Ik wilde proberen over verschillende kerkconcepten te schrijven en zij wilden meteen de consequenties voor de Duitse kerk weten. En daar ging het helemaal niet om. De inhoud van de scriptie beantwoordt echter toch aan mijn eigen titel. Daarop heb ik bij de beoordeling negatief commentaar gekregen en dat zal zeker het cijfer beïnvloeden, maar ik wilde dit nu eenmaal doen.

Ik denk dat het er ook mee te maken heeft dat voor hen – het bestuur van de Berlijnse kerk - er maar één kerkconcept bestaat. Nadenken over alternatieven is te veel voor ze geweest. Ze beschouwden het als kritiek op het bestaande kerkconcept.

Ik beoogde met mijn onderzoek helemaal geen vergelijking met het bestaande concept, maar ik wilde alle aandacht schenken aan de beweging. De vrouw-en-geloofbeweging in Nederland, zoals ik die heb leren kennen, is iets unieks. In Duitsland is de situatie heel anders en ik wilde kijken in hoeverre met dit Nederlands concept iets binnen de Duitse structuur te doen is.

In november begin ik als Frauenreferentin in Witten/Ruhrgebied, waar ik de verantwoordelijkheid krijg over het vrouwenvormingswerk van ongeveer zeventig gemeenten. Het werk wordt niet als feministisch benoemd, maar hoewel de Evangelische Kerk mijn honorarium betaalt, heb ik behalve het officiële sollicitatiegesprek ook met een groep vrouwen een vergelijkbaar gesprek gehad. Tegen hen heb ik duidelijk gezegd dat ik ook feministisch theologe ben en dat vonden zij wel leuk.



Dat weten de mannen die mij aangenomen hebben officieel niet. Daarom hoop ik dat ik in samenwerking met die vrouwen wat PR-werk kan doen voor de Europese Vrouwensynode, die in juli 1996 in Oostenrijk wordt gehouden. Bovendien hoop ik, dat ik door de contacten die ik met Kerk en Wereld heb gelegd, meer aan uitwisseling kan gaan doen tussen Nederlandse en Duitse vrouwen.

In Duitsland is feministische theologie niet geïntegreerd in de theologische opleidingen. In hoeverre heb je je bij het schrijven van je scriptie belemmerd gevoeld ten opzichte van je beoordelingscommissie?

Ik heb de scriptie in Nederland geschreven en daardoor voelde ik me in zo'n andere sfeer dat ik al die belemmeringen van me af heb geschud. Het gevolg was wel dat ik van mijn professor, die ook lid van die beoordelingscommissie is, te horen kreeg dat mijn scriptie niet bijbels genoeg is, te weinig gebaseerd op christelijke grondslagen en dat ik emotioneel te veel bij het onderwerp was betrokken.

In het beoordelingsverslag schreef hij dat hij er moeite mee had dat ik predikante zou worden. Hij was tamelijk agressief. Ik denk dat hij zich er aan geërgerd heeft dat er geen mannen in mijn scriptie voorkomen. Ik heb geschreven over de vrouw-en-geloofbeweging die zich binnen en buiten de kerk gaat definiëren. Die man ziet de oecumene uitsluitend als een gemeenschap van mannen en vrouwen binnen de kerken.

Je hebt in Nederland gewerkt aan de voorbereiding van de European Women's Synod (EWS) en je zit namens Duitsland nu ook in de voorbereidingsgroep. Als ik kijk naar de kerken in Oost-Europa dan zijn die, na de val van het socialisme, bezig voortdurend conservatiever te worden.

In jouw scriptie noem je een rijtje thema's die in de EWS aan de orde moeten komen. Zal dat geen grote botsing tussen Oost- en West-Europese vrouwen veroorzaken?

Inderdaad. Een vriendin van mij heeft bijvoorbeeld haar vicariaat gedaan in de Tsjechische kerk, die bezig is heel nationalistisch te worden. Je mag daar absoluut niets doen met feministische theologie. Botsingen zullen er zeker komen omdat er uit alle landen zowel feministisch als traditioneel denkende vrouwen zullen komen. Een voorbeeld daarvan is wat er gebeurde op de Duitse vrouwensynode in april jongstleden. De twee groepen hebben een ander bewustzijn. De traditionele vrouwen hadden in feite niet door wat een vrouwensynode betekende; dat moest ter plekke nog worden uitgelegd. Daarom konden de resoluties en aanbevelingen uiteindelijk niet erg scherp worden gesteld.

Ook op de EWS zullen er compromissen moeten worden gesloten vanwege de tegengestelde meningen van vrouwen. In de voorbereidingsgroep voel ik duidelijk de grote verschillen tussen Oost- en West-Europese vrouwen. Maar ik denk wel dat vrouwen, na het wegvallen van de socialistische regimes en de veranderingen die daardoor in Europa ontstaan, met elkaar moeten gaan praten. Het zijn immers juist vrouwen die door de veranderingen tussen de wielen dreigen te raken. We moeten uitgaan van de solidariteit van vrouwen en solidariteit kan alleen ontstaan als vrouwen bereid zijn eikaars traditie te leren kennen.

Dat zal niet gemakkelijk zijn, maar er kunnen zeker coalities ontstaan. Als westerse vrouwen zullen we moeten leren stil te staan bij en te luisteren naar Oost-Europese vrouwen en hun ervaringen. Dat kan betekenen dat het proces heel langzaam zal gaan.

Daarom denk ik, dat de EWS geen revolutionaire vooruitgang zal brengen. Dat heeft de synode in Duitsland ook niet opgeleverd. In Nederland was dat wel zo, maar daar is ook een veel radicalere beweging. Een extra risico is dat alleen westerse landen ervaringen hebben met vrouwensynodes: Duitsland dit jaar, Oostenrijk vorig jaar en Zwitserland en waarschijnlijk België volgend jaar. Nederland heeft er al twee gehad.

Merk je in de voorbereidingsgroep van de EWS dat men zich bewust is van deze gevaren?

Dat weet ik niet. Als ik eerlijk ben dan wordt de ontwikkeling door de westerse landen bepaald. De Oost-Europese vrouwen, voor zover ze vertegenwoordigd zijn, zwijgen. Ik wil niet al bij voorbaat een oordeel uitspreken, maar ik denk dat de eerste EWS toch in het teken zal staan van de West-Europese vrouwen.

Aan de andere kant moeten we ook niet bang zijn fouten te maken; dat zijn ook ervaringen waarvan je kunt leren. In Duitsland was de synode opgezet door vrouwen uit het voormalig Oost- en West-Duitsland, maar met een duidelijk overwicht van westelijke vrouwen. De Oost-Duitsen zijn misschien nog *ingeschüchtert*, maar hebben zeker niet gezwegen. De tijd die er nog rest tot juli 1996 zullen we heel goed moeten gebruiken om over deze problemen na te denken en ze te bespreken.